

DUŠAN MIKLJA

POSLEDNJA
BITKA UOČI
KRAJA SVETA

Veverica i Mamut u Pokretu otpora

Prvo izdanje, 2023

PROLOG

„Uza sve njeno zastrašujuće stenjanje i čegrtanje velika mašina sveta i dalje se može naterati da radi, ali ne ako se ne prihvati da se dugoročna dobrobit ljudskih bića ne može obezbediti politikom koja ide naruku interesima jednih ljudi na račun drugih, ili čak naruku interesima čovečanstva na račun drugih živih bića. Tu lekciju smo naučili prekasno da spasemo neka živa stvorenja, ali ima taman toliko vremena da spasemo nas koji smo preostali.“

Piter i Džin Medavar: *Nauka o životu*

1.

ŠTA PTICE ZNAJU A MI NE ZNAMO

Šta ptice znaju a mi ne znamo, pitao se Neimar poznatiji po nadimku Mamut, gledajući kroz zamagljen prozor kafane kako vrapci udaraju u okno da se trenutak kasnije sruče mrtvi na tlo.

Nije bio jedini koji se tog dana s nespokojsvom trudio da dokuči zbog čega se ptice – ne samo u glavnom gradu Balkanije – tako revnosno upinju da okončaju život. Prema izveštajima koji su stizali u prestonicu, vrapci, golubovi, lastavice, sreje, sove, rode, jastrebovi i orlovi, čak i oprezne i lukave vrane zasipale su zemlju pernatim pljuskom.

Mamuta je najviše začudilo da samoubilačkom nagonu nisu odolele ni vrane, koje važe za razumna bića sposobna da rasuđuju i zaključuju, pamte ljudska lica i koriste se pomagalima da dođu do hrane.

Verujući ljudi bili su još više uznemireni. Kako i ne bi kada je i golubica – koja je kao vesnik dobrih vesti u Nojevu barku donela u kljunu maslinovu grančicu sa kopna kao potvrdu o prestanku potopa – odustajala od života.

Šta je pticu koja je u hrišćanstvu simbol mira dovelo do rastrojstva? Šta je odvratilo lastavice od toga da sletanjem na ram prozora najavljuju blagostanje? U odsustvu odgovora, u narodu je zavladao takav strah da su i najveći neznabošci nagrnuli u crkve moleći se za spasa a ne znajući pouzdano ni zašto ni od čega.

Još više bi se uplašili da su znali to što su ptice znale. Što su otkrile u došaptavanju sa čuvarima šuma i voda. S bogovima Starih Slovena koji su znali ptičji jezik. Ne samo vrane, koje pamte ljudska

lica te otuda i lica bogova, već i ptice koje su lišene tog dara bile su pometene što čuvara šume Goblena zatiču van prirodnog staništa na drumu, a gospodara voda Vodinoja u usahloj pustari.

Da nije bilo pomora ptica, malo ko bi u Balkaniji i pominjao zaboravljene bogove. O njima je, uostalom, i u sećanju najstarijih žitelja jedva ponešto preostalo.

Za čuvara šuma Goblena znalo se da živi u šikari u liku oronulog starca. Da je pastir vukova i medveda. Da ga sve zveri slušaju. Da se bez njegove dozvole u šumu ne može ući. Da štiti rastinje i životinje u njoj. Da od njega zaziru i lovci i drvoseče. Da od ljudi jedino traži da ne nanose štetu prirodi i da mu ukazuju poštovanje.

Gospodar voda Vodinoj znao je da učini dobro, ali i da nanese zlo. Osim što se pojavljivao u ljudskom liku, bio je u stanju da se preobrazi u ribu, kladu, utopljenika, dete i konja.

Pomalo se znalo i o drugim mitskim bićima. Ni izdaleka onoliko koliko su ptice znale. O sirenama koje obitavaju u vodi ali se viđaju i u poljima. Na mestima na kojima izbivaju trava je zelenija i gušća, a usevi obilniji. Sirene i njihove posestrime nimfe u narodu se, otuda, doživljavaju kao čudotvorna stvorenja koja daruju plodnost i život. Ne uvek, nažalost, jer – kada su zlovoljne – nanose takođe štetu, mrse mreže ribarima, dozivaju kišu i grād, krađu pletivo od žena i zavode muškarce.

O Brodurama. Lepim devojkama koje čuvaju brodove. Koje imaju moć da neprijatelje potapaju u vrtlozima i močvarama.

O vodenim pticama koje napasaju svoja podvodna riblja stada – somove, šarane, deverike – na dnu reka i jezera.

O Dani. Boginji koja daje život. Vodu za piće i za zalivanje bašti s nabubrelim plodovima povrća i voća. Takva njena svojstva sadržana su i u samom imenu, jer je u staroslovenskom jeziku *da* voda, a *neja* majka. Ime *Dana*, prema tome, označava majku vode. Kao takvu su je – u svojim imenima – preuzele velike reke Dunav, Dvina i Dnjeper.

Za stare Slovene voda je bila svetinja. Za očuvanje zdravlja i negovanje lepote. Ptice su znale i da se ukrasnim vrpcama na obodima

reka obeležava lekovita voda da mogu njome bez brige da se napoje. Znale su i nešto još važnije: da voda čuva sva znanja o tome šta se dogodilo i šta će tek biti.

Nisu, nažalost, mogle da ih podele s ljudima, već jedino s bićima koja su poznavala njihov jezik, što će reći s bogovima i duhovima, čuvarima šuma i voda, sirenama i nimfama.

Po čemu su se natprirodna bića razlikovala od ljudi u koje su se ponekad prerušavali?

Goblen po sivozelenoj kosi i bradi. Takođe i po brkovima iste boje. Ponekad se javljao i bez trepavica i obrva. Pažljiviji posmatrači su ga prepoznavali i po tome što je kaftan omotavao sa desne strane i po naopako navučanim cipelama.

Gospodara voda Vodinoja znali su po gustoj bradi i takođe zelenim brkovima. I po tome što najradije prebiva u blizini vodenica, kraj kojih se ponekad viđa umrljan blatom. U narodu se veruje da u dubokim vodama koristi za prevoz zauzdanog soma, koga zbog toga nazivaju „đavoljim konjem“.

Slovenska boginja vode Dana kao i sirene u njenoj službi bile su čuvene po lepoti. Ove druge su – kao u mitu o Odiseju – mamile putnike dugom zelenom kosom i pesmom.

Šta je to, ipak, što su ptice znale a ljudi nisu. Šta ih je toliko uznemirilo da sebi oduzimaju život nasrćući na sopstveni odraz u ledenim staklenim oknima?

Videle su kako Gospodare šuma i voda proteruju iz njihovog prirodnog staništa. Kako poraženi i poniženi lutaju drumom. Dok je ranije već i samo njihov gromki glas bio dovoljan da odbrani šume i reke, životinje i ribe, više nisu bili u stanju ni sebe da zaštite.

Kao što su posrnuli bogovi razumeli jezik ptica, tako su i ptice razumele njihov jezik. Saznale su za razloge njihovog propadanja.

Goblen se žalio da još može da se nosi sa drvosečama i lovcima, ali ne i sa bagerima i buldožerima i čudovišnim mašinama koje čupaju drveće iz korena. Da se oseća kao ptica koja u gradu okovanom betonom nema gde da sleti. Koja zbog toga bezumno udara u staklena

okna. Još je mučnije bilo ono što su čule od Vodinoja. Poverio se da su vode toliko zagađene otpadom i hemijskim izlučevinama da mu nema opstanka. Da ne može da živi među uginulim ribama.

I jedan i drugi bog su zbog toga kao beskućnici u pohabanoj i umrljanoj odeći lutali drumovima zapljuskivani blatom točkovima kamiona, onemoćali i iznemogli. Za ptice koje su iz krošnji drveća bile svedoci sumraka bogova bio je to nepodnošljiv prizor. Nisu, otuda, jurišale na okna prozora samo zato što su šume i vode ostale bez zaštite. Odustajale su od života i zbog toga što su bogovi – koje su slušali i poštovali – poniženi i odbačeni. Planetarna povest morala je da sačeka da najzaslužniji za srastanje prirode i života budu poraženi da bi saznala da i ptice imaju dostojanstvo.

Ni sirene nisu izbegle sudbinu bogova. Pošto u zagađenoj vodi nisu mogle da sačuvaju zdravlje i lepotu, i one su se zaputile drumovima. Najčešće su viđane u zapuštenim staničnim restoranima i mračnim ulicama, gde su mamile i zavodile pohotne mušterije. Koristeći jedine veštine koje su im preostale, upražnjavale su najstariji zanat na svetu. Ne iz obesti već iz nemaštine. Od nečega se, najzad, moralo živeti. Kako su ih razlikovali od drugih prodavačica ljubavi? Po tome što su bile prelepe. Takođe, po dugoj zelenoj kosi.

Nisu ipak ličile na sebe iz vremena kada su boravile u čistoj vodi. Kao da im je lice obloženo skramom tuge, nisu više uživale u ljubavnim nestašlucima. Niti su se vragolasto smejele. Nisu ni mogle jer dok su pogružene – povijenih leđa kao starice – hodale kaljavim drumovima ili čamile u nekom mračnom gradskom budžaku, jedino čega su se sećale bili su prizori zanavek izgubljenog raja.

A ljudi?

Ah, ljudi. Dopuštali su psima da kevcu i laju, a deci da se rugaju svrgnutim bogovima. Nije da se nisu klanjali Gospodarima šuma i voda. Ali samo dok su imali vlast i moć.

Nije ih plašio samo pomor ptica, čije se paperje rasipalo po zemlji sa istom nežnošću kao pahuljice snega zimi. Strah u kosti su im uterivale i druge pojave za koje nisu imali objašnjenje.

* * *

U rekama kraj kojih su počela iskopavanja njima nepoznate rude voda je poprimila crvenu boju. Boju krvi kako je – krsteći se – govorio narod. Nije to bio jedini urok za koji nije bilo leka. Uzalud su seoske vračare na obale reka i jezera pobadale čudotvorne amajlije. Uzalud su ih ukrašavale vrpcama ispletenim od poljskog cveća i lekovitog bilja. Zelena bistra voda bila je nepovratno nagrižena crvenom rđom. Da je samo voda menjala boju, ni pô jada. I sve druge promene – podjednako neobjašnjive – sustizale su jedna drugu.

Na manje poželjnom obrtaju klatna zadesili su se žitelji najplodnijeg kraja Balkanije, nadaleko poznatom po čistoj vodi i darežljivom tlu na kome je, i doslovno, sve uspevalo: kukuruz, pšenica, ječam, razne vrste voća, lekovito bilje od kojeg su – sasušenog na tavanima kuća – spravljeni čajevi i drugi isceljujući napici. Na livadama s gustom zelenom travom pasla su stada ovaca i goveda, a u tovilištima za svinje bilo je kukuruza napretek. Takođe i za pernatu živinu kojoj se nije znalo broja.

Blagorodni predeo Balkanije od davnina je bio poznat kao Malinjak. Bilo je to sasvim prigodno ime da označi krepkost, zdravlje i čvrstinu. Skloniji pesničkom zanosu opisivali su, otuda, Malinjak kao „rajski vrt“ u kome se „po bujnom zelenilu i jednoj zemlji rasipa blagoslovena blistava svetlost“.

Nije bilo kuće u kojoj se nije pekla rakija od šljiva, krušaka i dunja. Niste morali da je pijete. Dovoljno je bilo da udahnete okrepljujući miris voća, pa da zahvalite Svevišnjem što na ovom svetu postojite.

Sve do dana kad je zemlja počela da se suši i poprima zagasito žutomrku boju rđe. Kao što se u poznom dobu lica ljudi brazdaju borama, tako su u dotad, činilo se, neraskidivo slepljenom tlu nastajale naprsline i raseline iz kojih su navirala zagušljiva isparenja za koja je narod govorio da pritiču ravno iz pakla. Pojavila su se i nova jalovišta. Iako je i to bilo dovoljno za brigu, meštane je još više uznemirilo isušivanje bunara. Pitoma priroda s poljskim cvećem i lekovitim biljem počela je da zaudara na lešinu.

Seoski učitelj, koji se pomalo razumevao u geologiju, pokušao je da umiri ljude govoreći da takve pojave, ma koliko neuobičajene,

nisu nepoznate. Da su i kontinenti nastali tako što su se razdvojili od celovite ključale magme. Da pukotine u Malinjaku nisu vredne pomena u poređenju s raselinom Rift Velija, koji se proteže celim istočnim obodom Afrike sve do njenog krajnjeg rta na jugu.

Uveravanja da nemaju razloga za brigu meštane nisu umirila. Dok su u seoskoj kafani raspredali o nevoljama koje su ih snašle nije ih zanimalo kako je nastao Rift Veli ni kako su se razdvajali kontinenti. Više od kontinentalnih raselina brinule su ih pukotine u vlastitim dvorištima. Kako je rekao jedan od njih: „Može cela zemaljska kugla da napukne nadvoje. Spavaću mirno sve dok je moja zemlja celovita.“

Sve se promenilo kada su se i njoj pojavile pukotine. Ma šta učeni ljudi pričali, za meštane više nije bilo sumnje da su u nevolje umešane i đavolske sile. Borili su se, koliko su bili u stanju, protiv uroka i podmuklih čini. Protiv vampira i zlih duhova.

Prevodili su noću ždrepcu dorata preko sveže iskopanih grobova na seoskom groblju. Kada bi ždrebac zastao kraj neke humke ne usuđujući se da je preskoči, iskopavali su pokojnika. Ako se nije naduo ili raspao, ako je, kako je presuđivala seoska vračara, bio u „održivom“ stanju, pribegavali su magijskim radnjama. Pokojniku su, uz odgovarajuće obredne reči, prinosili svete predmete. U slučaju da sve to ne pomogne, vampira su probadali glogovim kocem, odsecali mu glavu a telo spaljivali i škropili svetom vodicom.

Bogougodni čin redovno je praćan paljenjem sveća i molitvama.

Vlasti, koje su doušnici redovno obavestavali o zbivanjima na selu, ta borba protiv uroka i podmuklih čini, protiv vampira i zlih duhova, sve dok su je tumačili zaostalošću naroda i sujeverjem – nije brinula. Brinulo ih je nešto drugo: studija Akademije nauka u kojoj se vampiri dovode u vezu s „društvenom manipulacijom, totalitarnom politikom i dogmatskom ideologijom. S nasiljem nad građanima nametnutim jednouljem i kanonizovanim društvenim obrascima koji isključuju slobodu mišljenja i delanja.“

Sa svim onim, dakle, što opozicija Balkanije pripisuje vlastima.

Ma koliko da je Studija, kako je to seoski učitelj primetio, pisana visokoumnim i donekle nerazumljivim jezikom, ona je u suštini

došla do istog suda kao i meštani na seoskim grobljima: krv narodu ne piju vampiri već zemaljske sile. Ptice su to znale. Zato su i udarale u okna prozora.

Za razliku od snežnih pahuljica, okrvavljeno paperje nije kopnilo. Ne koliko sasušena zemlja i presahli bunari. Ne čak ni koliko ratari koji su sve manje ličili na sebe. Više na klovnovska, iscerujuća strašila koja su razmeštana po njivama da odvrte ptičurine od zrnaste hrane.

Za pojave koje nisu pamtili ni najstariji žitelji kolale su svakojake priče. Za zaslepljene vernike, kakvih je u Balkaniji bili koliko i svuda u svetu, nastanak naprslina i raselina na sparušenoj zemlji bio je pouzdan znak božjeg gneva zbog bezbožništva i svetogrđa. Zbog prevlasti poroka. Za njih su, otuda, pukotine koje su zjapile u zemlji bile samo beleg greha i, u doslovnom smislu, putokaz za pakao. I dalje, na sreću, samo kao upozorenje šta sve ljude čeka ako se ne vrata na pravi put pobožnosti i vere.

Naučna tumačenja da se sušna i kišna razdoblja naizmenično smenjuju, da su posredi samo ciklična kretanja, ratari su primali s podozrenjem. Najviše zbog toga što godina u kojoj je zemlja opustela nije bila ništa vrelija od prethodnih. Sa sumnjom su, otuda, slušali uveravanja da su prirodne nepogode samo prolazne i privremene.

Kao i uvek nepoverljivi, meštani Malinjaka su razloge za zemaljske poremećaje tražili u nečemu što je u njihovom vidokrugu. U nečemu što se njih lično tiče. Što, najzad, mogu da shvate bez udubljivanja u složenosti nauke i straha od božje kazne.

Pošto ni iskorenjivanje vampira nije ništa promenilo nabolje, ratari su zaključili da za njihove nevolje nisu krivi nepoćudni i zli bogovi, već gramzivi i sebični ljudi. Na većanju, kao i obično u seoskoj birtiji, promućurniji meštani su za takvo stanovište ponudili sijaset dokaza.

Starozavetnog boga, poznatog po prekoj i naprasitoj naravi, oslobodili su odgovornosti jer su iz *Biblije* i drugih svetih knjiga znali da čak ni grešnoj pastvi nije uskraćivao vodu i hranu. I u pustinji je nalazio načina da je napoji i nahrani. Održi u životu makar čudima. I kada je rešio da potopom pomori ljudsku rasu smilovao se dopuštajući Noju da sa svojom barkom i izdancima biljnog i životinjskog

sveta obnovi život na zemlji. Njegove i najsirovije kazne, najzad, bile su opšte prirode. Bez izuzetaka. Takoreći načelne.

Ljudi su bili ti koji su u kažnjavanje uveli maštovite novine. Za razliku od božanskog potopa, davili su svoje sunarodnike u Gvan-tanamu i drugim mučilištima tako što su ih na silu nalivali vodom. Šume su gorele i u vreme biblijskog boga ali su u doba inkvizicije ljude na lomačama spaljivali njihovi „bližnji“, koji su se od žrtava razlikovali jedino po crkvenoj odeždi.

Zemaljski nasilnici su, najzad, odgovorni za duhovne raseline koje su – mnogo više od tektonskih – razdvojile prirodu od čoveka. Od srastanja sa šumama i vodama.

Žitelji Balkanije nažalost nisu znali to što su ptice znale. Da su bogovi koji su štitili šume i vode prognani. Da su ih nasledili lažni bogovi čiji jezik više nisu razumeli ni ljudi ni ptice. Koji su uzorane njive, zelene pašnjake, zelenooka bistra jezera, nabujale reke, sav biljni i životinjski svet saterali u grafikone, procenite, standarde, investicije, subvencije i provizije. U sijaset nerazumljivih pojmova koji su, kao dečji baloni, landarali nad presahlim bunarima i sasušenom zemljom.

Moguće je da lažni bogovi ne razlikuju boje. Da takođe kubure sa sluhom, jer se drugačije ne može objasniti da ne čuju cviljenje žuboravih planinskih potoka sabijenih u tesne metalne cevi malih hidroelektrana. Ili ih je možda baš briga za vapaje prirode sve dok mogu da se pohvale brojkama i grafikonima, čije bleštavo titranje na televizijskim ekranima zaklanja mračnu utrobu čudovišta u kojoj izdišu posečene šume, zajaženi potoci, zagađena zemlja i zatrovane vode. Utamničeni život, najzad, o kome se govori jedino u brojkama.

Bilo je, naravno, ljudi koji su se sećali na šta je ličila Balkanija pre nego što su čuvar šuma i voda zamenili zemaljski gospodari. Za razliku od prvih, koji su bili srasli s prirodom, njihovi gramzivi naslednici razdvojeni su od nje nepremostivom raselinom dubljom i od najveće kontinentalne, poznate kao afrička Rift Veli.

U odsustvu otmenosti, od zemaljskih gospodara nije se očekivalo da poput indijskih maharadža provode sate posmatrajući let

ptica i oblake. Da prate sukobe vazdušastih legija. Da na džinovsko platno nebesa utiskuju nove boje.

Da li to znači da nisu imali mašte ni koliko maharadže? Imali su, naravno. Ono što nisu imali jeste duhovna ljubopitljivost i posvećenost. Nisu, najzad, bili u stanju da prate preobražavanje oblaka u ratnike, životinje, drveće i zagonetno znamenje jer su jedino u knjigu blagajne bili zagledani satima.

2.

ULJEZI

Nastojeći da odgonetnu ko je odgovoran za otimanje njihovih imanja ili, kako su radije govorili, za propast njih samih kao zavjensnika od zemlje od koje su živeli, meštani su primetili da sve više nepoznatih lica tumara Malinjakom.

Pomisao da su im u posetu došli geometri odbacili su jer su sve domaće lično poznavali. Pošto među pridošlicama nije bio nijedan poznat lik, sumnje u namere nepozvanih samo su narastale. Raspitujući se izokola ko su i šta su nezvani gosti, dobijali su samo šture odgovore iz kojih se nije moglo da dokuči šta rade na tuđem imanju. Tim više što su bili opremljeni svakojakim aparatima – u Malinjaku prvi put viđenim – kojima su nešto odmeravali, a potom i u „knjige“ prilježno zapisivali.

Nisu se na tome zaustavljali. Prokopavali su takođe zemlju skrivajući je usecima i rovovima u koje su nasipali svakojake hemikalije ne tražeći za to saglasnost vlasnika. Mogli su, uostalom, da se predstavljaju kako hoće. Meštane nisu mogli da prevare. Dovoljno je bilo da ih pogledaju da vide kako nisu slučajno nabasali. Da su sve drugo samo ne obični namernici.

Iako su to samo ptice znale, seljacima su od pomoći bili i prognani bogovi. Čuvar šuma Goblen je u liku oronulog starca, medveda i drveća nadzirao sve puteve. Gospodar voda Vodinoj imao je moć da se prurušava u još više likova. Da se pojavljuje u vidu ribe, utopljenika, deteta, konja i čak klade. Ništa nije moglo da im proimakne, naročito ne teške mašine bageri i bušilice. Ptice su sve nadgledale odozgo javljajući Zelenobradima pojavu uljeza još izdaleka.

Ovi su, opet, prurušeni u oronule starce, zalazili u seoske krčme u kojima su raspredali priče o neobičnim pojavama, začinjući ih živopisnim pojedinostima. O tome kako je, na primer, za komanda-ma bagera viđen lik s rošćićima na glavi i kopitama umesto stopala.

I bez svedočenja Zelenobradih u to niko nije sumnjao. Drvo-seče koje su se u sumrak vraćale iz šume posle seče drva kleli su se takođe da su i sami sretali đavolji nakot. Učitelj je govorio da je to samo plod fantazije (na selu se o mašti govori samo kao o fantaziji), što meštane nimalo nije pokolebalo u uverenju da nečastivi, u ovom ili onom vidu, vršlja unaokolo.

Za razliku od učitelja, paroh seoske crkve je kazivanje Zeleno-bradog i drvo-seča doživljavao sasvim ozbiljno. U prilog svom vero-vanju, podsećao je da se i u *Bibliji* govori o tome kako se đavo vešto prurušava. Ako se u različitim vidovima pojavljuje u svetim spisi-ma, prepirao se sa učiteljem sav zajapuren, zbog čega to nije moguće i na poljima Malinjaka.

Bilo kako bilo, priče o natprirodnim likovima i ništa manje neobičnim pojavama nezaustavljivo su se širile.

Pošto je i vršljanje uljeza prevršilo svaku meru, ratari se više nisu zadovoljavali šturim odgovorima. Kada im je ponašanje nepoznatih načisto dozlogrdilo, potegli su vrljike, motike i vile da neželjene goste najure. Ne zadugo jer se ubrzo pojavila policija koja nije zaštitila vlasnike imanja, već uljeze koji su se zatekli na tuđem posedu.

Od uplitanja vlasti u sukob bilo je i neke koristi, jer su meštani – makar nedovoljno – saznali ko i šta istražuje na njihovim imanjima. Kako je objasnila ministarka, koja je i iznutra i spolja bila premazana bojama kao indijanski vrač, radove obavlja kompanija *Rio Finito* u potrazi za rudom za koju se veruje da je u tom kraju Balkanije ima više nego igde na svetu. I pre nego što je progovorila meštani su joj podarili nadimak Hijena. Nakindurene i nafrakane, doduše, što njen status u životinjskom carstvu nije učinio ništa privlačnijim.

Žiteljima Malinjaka je, kao uostalom i druge ministarke koje su dotad viđali jedino na televiziji, ličila na kafansku pevačicu kojoj su

u seoskoj krčmi već podosta pripiti meštani zadržali u raskriljeni prsluk s nabujalim grudima zamašćene papirne novčanice. Starije kafanske goste, koji se nisu micali daleko od sela, najviše su čudila natečene usne ministarke. „Da je nisu izujedale pčele“, raspitivali su se kod mlađih ukućana.

Saznanje da se za naduvane usne sama pobrinula propratili su – kao i za istraživanje rude – samo s dve reči: „đavolja posla“. Uve-
ravanja ministarke kako će otvaranje postrojenja za iskopavanje i preradu dragocene rude biti blagodet za taj kraj, da će, sve u svemu, od dolaska kompanije *Rio Finito* svi imati koristi, nisu imala očekivani odziv.

Nisu, najzad, bili ni toliko naivni da bez dvoumljenja prihvate ponuđenu sliku rajске budućnosti. Tim pre što su već dovoljno znali o poslovanju kompanije.

Stručnjaci su upozoravali da će sa otvaranjem rudnika najplodniji kraj Balkanije leti ostajati bez vode, a da će u kišnoj sezoni biti izložen poplavama. Još je zloslutnija bila procena da će hemikalije koje se koriste za preradu rude zatrovati reke i potoke, a time i vodu za piće i navodnjavanje.

Zelenobradi su se potrudili da se u seoskim krčmama o poslovanju kompanije što više sazna. O tome da svuda ostavlja pustoš iza sebe. Upoznati sa svim tim, žitelji Malinjaka nisu se dali zavesti slikom „razvoja i privrednog rasta“, kojim su im vladini mediji svakodnevno mahali pred očima. Kako se ta slika – tražili su odgovor – može dovesti u sklad s „raseljavanjem stanovništva, narušavanjem biološke raznovrsnosti, ukidanjem poljoprivredne proizvodnje u kraju u kome je svaki pedalj zemlje obrađivan, trovanjem površinskih i podzemnih voda i deponijama u kojima će više miliona tona toksičnog otpada trajno zagaditi zemljište“.

Šta imamo, pitali su još, od vaših priča o „punjoj zaposlenosti i visokim приходima“ ako se u kraju u kome smo rođeni i odrasli neće moći živeti? Nisu, najzad, videli nikakav razlog da dobrobit u sadašnjosti zamene za obećanja koja su, kao i sve što pripada budućnosti, neizvesna i nepouzdana. Od vlasti su, otuda, tražili samo jedan odgovor: „Čije interese štite? Rudarske kompanije ili naroda?“

Postojana upornost s kojom su se opirali da svoja imanja prepuste istraživanju „đavolske rude“ toliko je uzrujala Vrhovnog da nije odoleo da se u raspravu i lično ne umeša.

Učinio je to na svoj više puta iskušavan način, što će reći mešajući vapaje i pretnje. Sa ukrštenim prstima u vidu srca ili možda (ako nije dovoljno vežbao) kornjače, uprepodobljeno se čudio, bolje reći vajkao, kao da je pred ikonom Bogorodice, što ratari odbijaju da se priklone boljem životu u kome će – umesto malina – uzgajati baterije. Kao da su ga zadesile patnje Kralja Lira, nije mogao dovoljno da se izjada što se meštani Malinjaka odriču svetle budućnosti u kojoj će, umesto na njivama, roviti pod zemljom u rudnicima.

U prenemaganju je najviše ličio na svog mitološkog pretka Amona, po kome je i dobio nadimak.

Veliki Markiz s tim imenom opisan je u drevnim trebnicima kao opasno biće. Kao vuk sa zmijskim repom koji izaziva svađe i sukobe koje, potom, miri kao lažni mirotvorac. Kao vizionar koji rado govori o budućnosti, ne obavezno na istinit način. Javlja se ponekad i u vidu ptice grabljivice. Kao vešt trgovac koji obožava zakulisne dogovore. Kao vladar koji se poigrava ljudima dajući im lažna obećanja.

Kada je bez poželjnog ishoda iscrpeo sve mora se priznati za ljudske mere prevelike zalihe brige, Amon je okrenuo list. Umesto preklinjanja predočio je neposlušnima da će morati da se isele iz kraja koji će načisto opusteti. Nije bilo sasvim jasno da li je to izrekao kao pretnju, ili samo kao upozorenje da će – propuštanjem prilike da se zaposle u kompaniji *Rio Finito* – skončati kao puki siromasi.

Pošto ni to nije pomoglo vratio se klasičnim metodama koje su njegovi pokrovitelji uspešno primenjivali još od kolonijalnog osvajanja Afrike. Skupština je većinom glasova (ili kako bi on to radije rekao „plebiscitarno“) usvojila zakon kojim se prisvajanje tuđe zemlje za potrebe rudarstva proglašava „javnim interesom“. To je u stvarnosti značilo da strane kompanije mogu neograničeno da

se šire na zemljištu namenjenom istraživanju ili otvaranju novih kopova.

Iako se činilo da je ogoljena prinuda, ili pravno nasilje, kako se, donekle otmenije, opisivalo otimanje tuđe imovine, svrsishodnije od glumatanja i prenemaganja, nije sve išlo onako kako je zamišljeno. Najviše zbog toga što se otpor više nije svodio samo na protivljenje iskopavanju „đavolje rude“ već i svim drugim „đavolskim poslovima“ kojima se zagađuju zemlja i voda i truže vazduh.

Pokret otpora više nije bio ograničen samo na rudnike. Na sve više mesta ljudi su se bunili protiv utamničenja reka i potoka u cevovode malih hidroelektrana, neobuzdane seče šuma i obožavanja betona nauštrb parkova i svega prirodnog i zelenog.

Suočene s rastom otpora vlasti su se privremeno povukle bez namere da odustanu od poslovnih dogovora sa stranim partnerima skrivenih od očiju javnosti. Ovi poslednji, najzad, mogli su da se pouzdaju u Amona, koji je, kao i njegov mitološki predak, bio nadmašan u zakulisnim radnjama.

Vlasti su, najpre, pribegle uobičajenom izgovoru kako su ugovor o istraživanju „đavolje rude“ (meštani su uporno ostajali pri tom nazivu) potpisali bivši upravljači. Kada im je skrenuta pažnja na to da je otad proteklo mnogo vremena, ili – još određenije – da vladaju već jednu deceniju te da, prema tome, snose odgovornost za ono što se danas dešava, pojavu novih kopova predstavili su kao početno istraživanje koje samo prethodi još nepostojećem dogovoru. Da li će do njega doći zavisiće, kako su izjavili, od spremnosti rudarske kompanije da u potpunosti preduzme sve mere za očuvanje životne sredine.

Kada su meštani, uprkos obećanjima, ostali čvrsto rešeni da ne dopuste skrnavljenje zemlje, Hijena je, kao znak dobre volje, ponudila da se o budućnosti rudarskih istraživanja izjasni „narod“ putem referenduma. Prepredeno predlažući demokratsko izjašnjavaње, ona je računala na već uhodani mehanizam kupovine glasova ucenom i zastrašivanjem, ali takođe i ponudom zaposlenja ili, još jednostavnije, najobičnijim podmićivanjem.

Izvlačeći još jednog zeca iz opsenarskog praznog šešira, obećala je da prekopavanje Malinjaka neće početi pre nego što se izradi „studija izvodljivosti“. Propustila je, naravno, da kaže kako te studije naručuju i dobro plaćaju upravo rudarske kompanije te je, prema tome, njihov ishod već unapred poznat. Kao što se dobro čuvala da ni za živu glavu ne otkrije kako će glasiti pitanje koje se, takođe sa izvesnošću, naslućuje.

Kako se moglo zaključiti iz najezde izjava puštenih s povoca tobožnje nepristrasnosti, pitanje je već izabrano. Ono će, nezavisno od toga kojim će rečima biti izraženo, glasiti: „Da li ste za to da postanete bogati, ili da ostanete siromašni?“

Pa ko bi odoleo tako zavodljivoj ponudi? Pitanju koje ne ostavlja ni najmanje prostora za nedoumicu?

Da je najavljeni referendum samo dimna zavesa da prikrije već utanačeni posao svedočilo je nastojanje vlasti da, već ustaljenim vratolomnim lupinzima, upregne svu medijsku mašineriju da odbrani životne sredine pripiše političke pobude. Obnevidelima je to smaklo koprenu sa očiju. Pomoglo da shvate da je dimna zavesa satkana od obećanja novih radnih mesta i većih prihoda samo drojnjava ponjava laži.

Da je pokret za odbranu životne sredine poprimio opštenarodni karakter videlo se po tome što su ga podržali i pesnici, koji su dotad bili više poznati po blagotvornoj naravi. Da stihovi imaju više pobunjenički nego pomirljiv karakter potvrdio je jedan od njih koji je, da ne bi bilo zabune, svoju pesmu naslovio:

PROTEST

*Staru planinu napada nova klasa,
Klasa izvora-ždera i reko-pija,
Oduzima narodu osnovno pravo glasa
Profilterska, belosvetska fotokopija!
Ponižavaju Balkaniju, ne poštuju zakone,*

*Dok kukaju kukureci i plaču žalfije,
Iza korumpirane vlasti traže zaklone,
Ubice prirodnopisa i geografije!*

*Dok ne čuje Bog, dok se narod ne probudi,
Dok ne nikne raskovnik u ljutom kršu,
O iskonskom pravu srna, medveda i ljudi
Neće ćutati pesnici, pevaće uglas,
i preostali ljudi.*

Kao što u vrele dane požar guta sasušenu travu tako se i pokret za odbranu životne sredine nezaustavljivo širio ne samo među rata-rima čiju zemlju su otimali za rudarske kopove već i u gradovima u kojima su zatravljene površine zalivane betonom, a umesto posečeno-g drveća podizani jarboli.

Arhitekta starog kova nadimak je stekao na osnovu uskladištenog ogromnog znanja o tome kako treba da izgleda grad po meri čoveka. Ma koliko neobično, Neimar je ličio na svog davnašnjeg pretka iz doba pleistocena starog blizu pet miliona godina. Nije, naravno, imao duge savijene kljove, ali su isto tako dugi beli brkovi lako mogli tako da se zamisle kao kljove.

Od njegovih oštroumnih zamerki najviše su zazirali nedoučeni urbanisti i lakomi preduzimači, ali i grabežljive vlasti. Devojka čijeg se imena retko ko sećao zadobila je legendarni status veverice po tome što se, kao i njena istoimena toplokrvna zverčica, vešto verala i uz glatka stabla i skakala s drveta na drvo. Bila je, otuda, nesavladiva prepreka za drvoseče koji se nisu usuđivali da poseku stablo na koje se, uprkos nadimku veverica, uspen-trala ljupka devojka.

Beleška o autoru

Dušan Miklja rođen je 1934. godine u Beogradu. Školovao se u istom gradu. Diplomirao je na Filološkom fakultetu na Grupi za engleski jezik i književnost. U životu se najviše bavio rečima kao profesor, prevodilac, novinar i pisac. Vračara mu je prorekla da će mnogo putovati, što se obistinilo. Bio je u međunarodnim snagama koje su čuvale mir na Sinaju. Izveštavao je, kao stalni dopisnik, iz Najrobija, Adis Abebe, Rima, Njujorka i Brisela. Kratko vreme proveo je u diplomatskoj službi u Rimu. Povremeno je bivao nezaposlen. Popeo se na Kilimandžaro. Počinio je sijaset drugih nerazumnosti.

Njegova dela čine: *Republika Gvineja* (publicistika, 1976), *Etiopija: od imperije do revolucije* (publicistika, 1977), *Rat za Afriku* (publicistika, 1978), *Treći put italijanskih komunista* (publicistika, 1982), *Berlinguer* (publicistika, 1984), *Crni Sizif* (priče, 1985), *Trbuh sveta* (priče, 1989), *Hronika nastranosti* (priče, 1990, 2016), *Sultan od Zanzibara i druge priče* (priče, 1993), *Dranje dabrova* (priče, 1995), *Put u Adis Abebu* (roman, 1997), *Judina posla* (roman, 1998), *Uloga jelovnika u svetskoj revoluciji* (priče, 2001), *Putopisi po sećanju* (priče, 2001), *Oslobađanje uma* (kolumne, 2001), *Bilo jednom u Beogradu* (priče, 2003), *Krpljenje paučine* (roman, 2003), *Kraj puta* (roman, 2006), *New York, Beograd* (roman, 2008), *Potapanje Velikog ratnog ostrva* (priče, 2009), *SOS: Save Our Souls ili Sve o Srbima* (eseji, 2010), *Afrikanac* (roman, 2011), *Ima li boga i druge drame* (drame, 2013), *Leto* (roman, 2014), *Miris lošeg duvana* (roman, 2014), *Grand central* (roman, 2015), *Pre nego što bude kasno* (roman, 2018), *Pokrov tame* (roman, 2020), *Životi za iznajmljivanje* (roman, 2021), *Gradovi kao sudbina* (priče, 2022) i *Poslednja bitka uoči kraja sveta* (roman, 2023).

U pozorištu mu je izvedena drama *Orden*, koja je na međunarodnom festivalu u Moskvi dobila nagradu za najbolji savremeni antiratni tekst. Radio-drama *A lotta continua* dobitnik je godišnje nagrade Radio Beograda. Na radiju su mu izvođene i drame *Generali vežbaju polaganje kovčega* i *Ljudi mete*. Po romanu *New York, Beograd* napisao je scenario za film *Jelena, Katarina, Marija*. Za isti roman dobio je nagradu „Zlatni hit Libris“ za jedno od najčitanijih dela.

Bavio se i prevođenjem (Gabrijel Garsija Markes: *Riba je crvena*, 1999).

Zbirku priča *Hronika nastranosti* objavila je u prevodu na engleski izdavačka kuća *Minerva* iz Londona.

Dušan Miklja je bio i kolumnista lista *Blic*.

Živi u Beogradu i piše knjige.

Knjige Dušana Miklje
u izdanju Izdavačke kuće TEA BOOKS d.o.o.

Berlingver
Bilo jednom u Beogradu
Crni Sizif
Etiopija – od imperije do revolucije
Judina posla
Kosmopolitske i druge priče
Kraj puta
Krpljenje paučine
Oslobađanje uma
Poslednja bitka uoči kraja sveta
Put u Adis Abebu
Putopisi po sećanju
Rat za Afriku
Save Our Souls ili Sve o Srbima
Trbuh sveta
Treći put italijanskih komunista
Uloga jelovnika u svetskoj revoluciji